

V Ciklet e biznesit dhe rritja ekonomike

Luhatjet e ekonomise, pra here ne ekspansion e here ne rreqesion, qe karakterizohen me ngritje dhe ne ulje te produktit total, inflacionit, normes se interesit dhe punesimit krijojne te ashtuquajturen ciklet te biznesit.

Ciklet e biznesit dhe fazat e tij

Zhvillimi ekonomik I vendeve me nje ekonomi tregu te zhvilluar karakterizohet me nje prirje te ngritjes, mirpo ne periudha te ndryshme ka edhe prirje te renies pr ate rreqesionit. Ekzistenca e periudhave te renies dhe te ngritjes ekonomike, tregon se kushtet e biznesit nuk jane te pandryshueshme. Ne fazen kur ngritja ekonomike arrin bumin ajo ndiqet nga paniku dhe renia ekonomike, pra ekspansioni ja le vendin rreqesione ku niveli I punesimit, GDP-se, I te ardhurave reale bien dhe fitimi I firmave zvoglohet qe shpie ne shendrrimin e ppuntoreve ne te papune.

Kur perfundon faza e renies ekonomike, pra faza e rreqesionit, fillon faza e rritjes ose ekspansionit ekonomik e cila mund te jete e shpejte ose e ngadalshme. Ne kete faze niveli I GDP-s, punezenies, te ardhurave reale dhe fitimet e firmave rriten, dhe me pas kur te arrihet I ngritjes apo ekspansionit ekonomik cikli fillon te perseritet.

Keto levizje her drejt renies e her drejt ngritjes te tregesve kryesor ekonomik paraqesin cilet e biznesit. Pra nje ciklet I biznesit eshte I parregullt, zgjatja e fazave ndryshon nga njeri ciklet te tjetri. Megjithate edhe pse cilet e biznesit nuk jane identike me njera tjetren ato kane dishka te perbashketa, pra karakterizohen me disa faza te njellojta. Ekonomistet qe merrren me studimin e cikeve te biznesit kane percaktuar 4 faza te saj:

- 1.Pika me e late e ciklit**
- 2.Faza e rreqesionit(renies ekonomike)**
- 3.Pika me e ulet e ciklit**
- 4.Faza e ekspansionit(ngritjes ekonomike)**

Momenti kyq per ta identifikuar nje ciklet biznesi eshte pecaktimi I fazes se rreqesionit, pra pecaktimi I perudhes kur aktiviteti ekonomik eshte ne renie(GDP-ja, niveli I infalcionit, I te ardhurave reale, punsimit etj.). Reniet ekonomike per periudha shume afatshkurta nuk perbejne rreqesion ekonomik. Kmei te bejme me nje faze te rreqesionit ekonomik vetem athere kur GDP real bie per 6 muaj rresht. Gjate kesaj periudhe firmat dhe konsumatoret I ulin shpenzimet e tyre, pra firmat paskojne shpenzimet per lendet e para, reduktojne prodhimin, reduktojne investimet, dhe nxerrin nga pune nje numer te caktuar puntoresh, pra nga kjo kuptojme se edhe fitimet e firmave bien. Kjo periudh perfundon me arritjen e pikes me te ulet te ciklit te biznesit, ku niveli I papunsise arrine nivelin me te larte, prodhimi vazhdon te ulet, dhe ne kete faze eshte veshtire te gjindet pune sepse shume firma dalin nga biznesi, falementojne. Pra per caktimin e pikes me te ulet te ciklit pra kur perfundon faza e rreqesionit shume ekonomistet per ta identifikuar kete e marrin normen e larte te papunsise.

Pas disa kohesh ekonomia hyn ne fazen e ekspansionit ose te rritjes ekonomike, dhe gjate kesaj faze shpenzimet e firmave dhe te kosumatoreve fillojne te rriten, firmat zgjerojne prodhimin, papunsia ulet, puntoret fillojn te punsohen, te ardhurat reale fillojne te rriten,

karateristka qe shprehin fazen e ekspansionit qe fillon meniher pas pikes me te ulet te ciklit. Faze e ekspansionit perfundon me arritjen e pikes me te larte te cilit, ne kete pike ekonomia eshte ne bumin e saj, ku investimet e firmave jane ne nivelin me te larte, niveli I papunesise arrin nivelin me te ulet, prodhimi I bizneseve eshte ne maksimum, ku fillojn edhe ti rrisin qmimet, pra krijimi I infalcionit. Sipas ligjit te OKUNIT per qdo 2 % te renies te GDP, norma e papunesise rritet per 1 %.

Disa teori te cikleve te biznesit

Ekzistojne pra disa teori mbi cilet e biznesit:

Teora monetariste I shpjegon cillet e biznesit me ekspansionin apo reduktimin e sasise se parase dhe te kreditit. Teoria psikologjike I shpejgon cilet e biznesit me me optimizmin apo pesimizmin e agjenteve ekonomik, kurse teoria e konsumit te pamjaftueshem gjithqka e shpjegon me prirjen per kursim, e cila sjell si pasoje kursimet te jene me te medha se investimet.

Te gjitha teorite mbi cilet e biznesit mund te jene EKSTERNALE dhe INTERNALE.

1.EKSTERNALE- qe thot se faktoret e jashtem e vene ne levizje ciklet e biznesit

2.INTERNALE-qe thot qe faktoret e brendeshm e levzinin cilet e biznesit.

Te gjitha teorite e grupit te pare pra gjejne shkaqe qe ciklet e biznesit ndryshojne nga nje cile ne tjetrin apo nga nje pike ne tjetren nga faktoret e jashtem siq jane: ndryshimi I klimes, luftrat, revolucionet, zgjedhjet elektorale, ne migracionet etj.

Te gjitha teorite e grupit te dyte pra internale qe e spjegojne ndryshimet e cikleve ne ciklet e biznesit pra mbesheten ne faktoret e brendeshem, pra vet faza e reqesinoit pergatit fazen e ekspansionit dhe e kunderta, dhe keshtu krijohet cikli I biznesit, pao keshtu vihet ne levizje ai cikel.

Ne fazen e ekspansionit rritet kerkesa per konsum(multiplikatori), dhe rritet kerkesa per investime(akseleratori), ndersa ne fazen e reqesionit ulet kerkesa per investime(akseleratorit) dhe ulet kerkesa per konsum(multiplikatorit).

Bashkveprimi midis akseleratorit dhe multiplikatorit nda ndihmon per te shpjeguar jo vetem forcen e fazave te ciklit te biznesit por edhe periudhat e ktheses gjate levizjes ciklike, dmth kalimin nga faza e ekspansionit ne fazen e reqesionit dhe e kunderta.

Rritja ekonomike

Ne periudha te afatshkurta gjendja e ekonomise mundt te karakterizohet me njerem nga 4 fazat e ciklit kurse ne periudha afatgjata ajo karakterizohet me tendence drejt rritjes ekonomike. Rritjen e ekonomike mund ta percaktojme si kspasion apo ngritje ne GDP potencial te nje vendi. Me fjale te tjera me rrije ekonomike kuptojme aftesine e ekonomise se nje vendi per te prodhuar me shume me qrast kurba e mundesive te prodhimit(KMP) zhvendoset djathtas. Eshte shume I rendesishem rritja ekonomike sepse eshte e lidhur me standardin e jetes I cili do te ishte prodhimi per fryme te popullsise, sa me shum te mira qe te kete qdo individ, do te tregonte se standardi I jetes do te jete ne permirsim.

Mirpo nje mates me kuptim plote I rritjes ekonomike mbetet **NIVELI I PRODHIMIT REAL PER FRYME TE POPULLSISE.**

Adam Smith dhe Maltusi e pershkruajne zhvillimin ekonomik duke analizuar lidhjen qe ekziston midis burimit dhe prodhimit, qe per ta ishte toka dhe rritja e popullsis.

Adam Smith ne vepren e tij “**pasuria e kombeve**” ben fjlae per nje epoke te arte e cila I paraprine pervetsimit te tokave dhe akumulimit te kapitalit, ne te cilen vetem puna merrej parasysh ndersa toka ishte ne dispozicionin e te gjithëve. Ne keto kushte prodhimi edhe qmimet percaktoheshin nga vetem puna, pra qdo mall tregotehj me qmimet te cilat ishin proporcionale me punen e harxhuar per prodhimin e tyre.

Maltusi studioi lidhjen qe ekzistonte midis popullsise dhe ekonomise ne kushtet e nje rritjeje te tille te pabalancuar, teoria e tij mbeshtetet ne te ardhurat marxhinale zbritese. Ai thoshte se nese rritja e popullsise nuk kufizohet athere ajo do te rrfitet me nje progression gjeometrik per qdo brez e keshtu me radhe, pra ne qdo anta rte popullsis ne rritje do te kete me pak toke dhe burime natyrore per te punuar ne to.

Rritja ekonomike dhe funksioni I prodhimit

Me funksion te prodhimi kuptojme lidhjen reciproke midis sasise se perdorur te burimeve gjate nje periudhe kohore dhe prodhimit te prodhuar ne te njejten periudhe kohore. Pra ne analizen qe e bejme na intereson vetem lidhja reciproke midis prodhimit GDP nga njera ane dhe faktoreve te nevojshem per te prodhuar kete prodhim. Ne periudha afatshkurtera funksionni I prodhimit paraqitet me kete funksion.

$$Y=f(N,R,K,T)$$

Funksioni I prodhimit tregon se si ndryshon GDP(Y) si rezultat I ndryshimit te nivelit te punsimit(N), pajisjeve capital(K), teknologjise(T) dhe burimeve natyrore(R)....nga ky funksion verejme se sa me shume puntore te punsohen niveli I prodhimit rritet por j one menyre proporcionale sepse ne periudha afatshkurtra vepron ligji I te ardhuarve zbritse. Per te rriturr pra GDP apo sasin e prodhimit mund ta bejme me dy menyra, duke e rriturr sassine e punes, dhe menyra e dyte eshte me zhvendosjen larte te kurbes se funksionit te prodhimit si rezultat ne ndryshimin e burimeve natyrore, ne tekologji ne kaptial ose nga kombinimi I tyre. ne kete rastin e dyte themei se ekonomia punon ne menyre me efiqente(efikase)

Menyre tjetere per pershkrimin e funksionit te prodhiit eshte nga lidhja reciproke e sasise se kapitalit per puntore (K/N) dhe prodhimit per puntore(GDP/N), prodhimi per puntor mund te matets si prodhimi per ore, kur GDP pjestohet me totalin e oreve te punuara per prodhimin e tij, oose prodhimi per puntore, pra kur GDP pjestohet me numrin ep untoreve ne nje periudhe te dhen kohe.

Nje faktore tjetere qe percakton produktiveitetin e punes eshte edhe sasia e kapitalit per punetore e perdorur ne procesin e prodhimit(K/N). sa me shum capital te kete ne perdorim nje punetore aq me shume efiqente do te jete puna e tij. Pra me rrijen e kapitalit per puntore rritet edhe prodhimi, pra nga kjo mund te themei se funksioni I prodhimit eshte lidhje midis saise se kapitalit dhe punes(K/N). dhe produktiveitetit te punes.

Pra ne OX kemi K/N ndersa ne OY kemi GDP/N , me rritjen e raportit kaptial/pune do te rritet edhe produktiveiteti I punes pra do te rritet prodhimi apo GDP por nuk shkon ne menyre te njete pot a rrisim kapitalin ne pakufi, e duke I lene faktoret e tjere te fiksuara, pra ne kete rast prodhimi do te bjere, produktiveiteti I punes do te bjere.